

 :[10.22034/MCAL.2025.22714.2465](https://doi.org/10.22034/MCAL.2025.22714.2465)

The application of the theory of text worlds in the analysis of short stories of "In the Train" by Muhammad Timour

SalahAddin Abdi*: Professor of Arabic Language and Literature University of Bu-Ali- Sina, Faculty of Humanities, Department of Arabic Language and Literature, Hamedan. Iran

Sadeghe Zoodranj: assistant professor, Department of Arabic Language and Literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

Received:05-03-2025

Accepted: 26-04-2025

Introduction:

Text Worlds Theory not only focuses on the study of the entire text but also examines the structures surrounding the production and interpretation of the text. The fundamental assumption in Text Worlds Theory is that humans comprehend discourse through mental representations and constructs, and accordingly, when people communicate with each other, they visualize scenes, spaces, and worlds in their minds. Text Worlds Theory, as a cognitive stylistic approach, aims to cover what literary text creators achieve with language and believes in the readers' understanding of literary texts through a hierarchical three-layered structure. It posits that each discourse consists of a "Discourse World," where communication takes place, a "Text World," where mental representations of participants are portrayed, and a third layer called "Sub Worlds," which delves into the concepts and ideologies governing the text in the context of three sub-worlds.

The main question in this study is whether Text Worlds Theory can contribute to a better understanding of the text and whether this theory can provide a tool for analyzing the text's impact on the reader, addressing other questions such as:

- Which narrative elements of the story "In the Train" can be identified using Text Worlds Theory?
- How does identifying these elements assist in interpreting different textual worlds in the mentioned story?

Metodology

This approach falls within the realm of new areas in the framework of cognitive studies related to literature, encompassing both text and mind. Text Worlds Theory consists of three conceptual layers: Discourse World, Text World, and Sub Worlds, which are briefly explained below:

Discourse World: This layer essentially forms a situational context or immediate context of situation; its elements include “perceptions of the immediate situation, beliefs and knowledge, memories, hopes, dreams, intentions, and the analysis of discourse participants.”

Text World: Through the interaction of text participants with language, the Text World is formed. It consists of a conceptual space created by discourse participants and the formation of the text based on mental constructs through world-building elements and function-advancing propositions. Time, place, characters, and objects constitute world-building elements, while function-advancing propositions accelerate the narrative process by representing actions, events, etc.

Sub Worlds: Beliefs and perspectives of characters are created in the Sub Worlds and are generally divided into three categories:

- **Deictic Sub World:** The three elements of time, place, character, and object determine a referential sub world.
- **Attitudinal Subsumed Worlds:** In this world, three areas of conceptual activity called want worlds, worlds of beliefs, and intend worlds are active.
- **Epistemic Sub Worlds:** The third layer of Sub Worlds is the epistemic sub world, which the Text World is capable of representing in terms of possibility and probability.

The methodology of this qualitative, descriptive-analytical research employs a cognitive linguistic approach with the perspective of Paul Werth (1999). Various elements of this short story have been selected and analyzed from the perspective of text worlds.

The discourse participants include the readers of this story, who are the researchers located at home, and the creator of this story, Mohammad Teimoor, with a temporal and spatial distance between the writer and his contacts. Among the influential factors on discourse, the background knowledge of the contacts and the beliefs, memories, and aspirations of this Arabic-speaking writer are mentioned.

As a result, the narrative elements of the story are aligned with the narrative construction; from the confined space of the train compartment to the open space of disembarking and a train that travels around, symbolizing distant futures. Therefore, the narrative construction of the story revolves around the spatial and temporal signs, characters, and objects that make up the story's space.

In this short story, the function-advancing propositions are mostly in the service of constructing and spreading the narrative plot, and their text type is mostly narrative, and the document type in it is of the executive type.

The narrator in this short story, through the Deictic Sub World, immerses the contacts in the sub world and provides the potential for information about the characters, which is deleted in this possibility. In this short story, the frequency of attitudinal sub worlds has been internalized with belief and want worlds, and the epistemic world of this story is more about possibility and probability, inciting and internalizing for the near future.

Result

Text Worlds Theory is one of the cognitive linguistic tools that provide the reader with the capability to closely examine the components and structures of the text and discourse.

In identifying the Discourse World layer, it was observed that based on the beliefs, interactions, and personal feelings of the characters (participants) of the story—which means the narrator, the sheikh, the student, the Efendi (employee), the Circassian old man, and the village chief—this layer is formed.

The second layer, which means the Text World, in this short story contains more world-building elements and function-advancing propositions. It is mostly composed of function-advancing propositions that serve to construct and expand the narrative, and their text type is mostly narrative, while the document type is of the executive kind. In some cases, it also describes characters and scenes, which, through the alignment of these elements during different text worlds, have transformed into various characters of the story, and the extensive use of narrative and executive texts has brought dynamism to the narrative.

In the final layer, which is devoted to Sub Worlds, the Deictic Sub Worlds are mostly direct quotations, and the frequency of attitudinal sub worlds has been embedded within belief and want worlds. The epistemic sub world of this story is more about possibility and probability, embedded and internalized for the near future.

Keywords: Cognitive Linguistics, Text Worlds Theory, Short Story, Mohammad Teimoor, In the Train.

References

- Abdi, S. (2016). Arts of Modern Arabic Prose; History and origins, Hamedan: Chinara. [In Arabic].
- Abdi, S. (2025). Applying the theory of worlds of text in a short story (the story "Snow at the end of the night" by Zakaria Tamer, for example), Journal of Research in Arabic Language, Volume 17, Number 32, 17-38.
- Afrashi, A. (2015). Story analysis in the theory of text worlds: a case study of Farewell by Jalal Al Ahmad, Journal of Language and Linguistics, Volume? Number? pp. 17-38. [In Persian].
- Al-Warqi, Al-S. (1979). Approach in the Egyptian Story, in Contemporary Arabic Literature in Egypt, 1st edition, Alexandria: General Book Authority. [In Arabic].
- Campbell, F. R. (1996). Figures of Contemporary Arabic Literature; Biographies and Autobiographies, 6th edition, Cairo: United Distribution Company. [In Arabic].
- Gavins, J and.s (2003). Cognitive Poetics in Practice London: Routledge.
- Gavins, J. (2007). Text World Theory: An Introduction. Edinburgh University Press.
- Gelfam et al. (2014), "The application of the "text world theory" in identifying the elements that make up the narrative text of the story of shazde Ihtjab; Based on the approach of cognitive poetics", Bimonthly Journal of Linguistic Essays, Volume 5, Number 5, pp. 183-206. [In Persian].
- Giovanelli, M. (2013). Text world theory and Keats' poetry: The cognitive poetics of desire, dreams and nightmares. London: Bloomsbury academic.
- Heydari et al. (2022). "A Cognitivism Approach to Location in the Text World Layer of Chair by Shirko Bikas: An Analysis Based on Text Worlds Theory", Khorasan Journal of Linguistics and Dialects, Volume 29, Number 4, pp. 78-100. (DOI: 10.22067/JLKD.2022.77708.1111) [In Persian].
- Sadeghi Esfahani, L. (2009). "Reviewing the elements of the world of the text based on the cognitive poetics approach in the leopard that ran with me - written by Bijan Najdi", Literary Critic Quarterly, Volume 3, Number 10, pp. 143-174. [In Persian].
- Stockwell, P. (2002). Cognitive Poetics: An Introduction. New York: Routledge.
- Stockwell, P. (2023). An introduction to cognitive poetics, translator: Leila Sadeghi, Tehran: Marvarid Publications. [In Persian].
- Talai and Abbasi, Zainab and Habibullah. (2023). "Reviewing the validity of the history of Jahangasha Jovini by applying the theory of the text world ", Journal of Literary Text Studies, Volume 27, Number 98, pp. 9-34. (DOI: 10.22054/LTR.2021.57454.3249) [In Persian].
- Werth, P. (1999). Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse. London: Longman.

doi : [10.22034/MCAL.2025.22714.2465](https://doi.org/10.22034/MCAL.2025.22714.2465)

کاربست نظریه جهان‌های متن در تحلیل داستان کوتاه «فی القطار» اثر محمد

تیمور

صلاح الدین عبدی^{*}: استاد زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

صدیقه زودرنج: استادیار زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۸

چکیده

«نظریه جهان‌های متن» به عنوان یک رویداد زبانی تعریف می‌شود که شامل حداقل دو مشارک و بافتار متن است و چارچوبی برای تحلیل داستان در سه جهان مرتبط ارائه می‌دهد: اولی جهان گفتمان که به بافت موقعیتی متن می‌پردازد؛ و دومی جهان متن شامل عناصر جهان‌ساز و گزاره‌های نقش‌گستر است؛ و جهان آخر، جهان‌های زیرشمول: شامل جهان‌های اشاره‌ای، نگرشی و معرفتی است. در این پژوهش با شیوه توصیفی-تحلیلی با رویکرد شناختی براساس دیدگاه ورث و نظریه تکمیلی استاک‌ول و براساس بوطیقای شناختی این سه جهان در داستان کوتاه «فی القطار» محمد تیمور تبیین شده است؛ در این داستان، به جهان انسان‌های مختلف که هرکدام نماینده یک گروه از جامعه هستند، پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد که در لایه جهان گفتمان، باورها و احساس شخصیت‌ها نقش اصلی دارد و در لایه جهان متن، بسامد گزاره‌های نقش‌گستر بیشتر است و در لایه جهان‌های زیرشمول، نقل قول مستقیم غالب است و بسامد جهان‌های زیرشمول نگرشی با جهان‌های باور و آرزو درونه‌گیری شده است.

واژگان کلیدی: زبان‌شناسی شناختی، بوطیقای شناختی، نظریه جهان‌های متن، محمد تیمور، داستان کوتاه.

مقدمه

در دنیای ادبیات، داستان‌ها نه تنها روایتگر وقایع و تجربیات انسانی هستند، بلکه به شکل عمیق‌تری با ساختارهای مفهومی و شناختی در ارتباط‌اند. نظریه «جهان‌های متن» به عنوان یک ابزار تحلیلی در زبان‌شناسی شناختی، به تحلیل عمیق‌تری از ابعاد مختلف داستان‌های ادبی کمک می‌کند و امکان درک تعامل دقیق میان نویسنده، متن و خواننده را فراهم می‌کند.

یکی از حوزه‌های زبان‌شناسی شناختی، بوطیقای شناختی است که به کاربرد زبان‌شناسی در ادبیات می‌پردازد. این نظریه فراتر از مطالعه متن، به بررسی بافت‌های پیرامون تولید و تعبیر آن توجه دارد. اساس آن بر این فرض است که انسان‌ها گفتمان را از طریق بازنمایی‌های ذهنی^۱ خود پردازش و درک می‌کنند و در هنگام ارتباط، جهان را در ذهن تجسم می‌کنند. مهم‌ترین هدف بوطیقای شناختی این است که روشی برای تحلیل تأثیری که متن بر مخاطب می‌گذارد، ارائه می‌دهد و الگویی نظری برای خوانش متن به دور از هرگونه تفسیرهای شخصی است. این رویکرد با ارائه تحلیل‌هایی که از لایه‌های «جهان گفتمان»، «جهان متن» و «جهان‌های زیرشمول» به دست می‌آید، به پیوند میان ذهن و متن مورد نظر می‌پردازد.

ضرورت این رویکرد به این دلیل است که نظریه‌های نقد ادبی به جنبه‌های مختلف متن می‌پردازند؛ مثلاً نقد سنتی به مؤلف، نظریه‌های مدرنیزم به متن و نظریه‌های پست مدرن به خواننده توجه دارند. این محدودیت‌ها مانع از ارتباط کامل بین متن ادبی و خواننده می‌شود. بنابراین، نیاز به نظریه‌ای احساس می‌شود که به تمامی زوایای متن بپردازد. «نظریه جهان‌های متن» در «بوطیقای شناختی» این امکان را فراهم کرده و زوایای پنهان متن را آشکار می‌سازد. این مقاله سعی دارد تا با نگاهی نوین به داستان کوتاه «فی القطار» محمد تیمور، به کشف و توضیح مضامین و تأثیرات پنهان آن بر خواننده بپردازد. با تمرکز بر روابط پیچیده بین زبان، معنا و تجربه انسانی، این تحلیل می‌تواند به غنای درک ما از اثر و عوامل مؤثر بر آن کمک کند.

این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی با رویکرد زبان‌شناسی شناختی و براساس نظریه جهان‌های متن پل ورث و دیدگاه پتر استاک‌ول به تبیین داستان کوتاه «فی القطار» محمد تیمور پرداخته و درصدد پاسخگویی به این سؤالات است:

۱. عوامل مؤثر در لایه جهان گفتمان این داستان کدامند؟
۲. در لایه جهان متن این داستان، عناصر جهان ساز و گزاره‌های نقش گستر چگونه بروز و ظهور یافته‌اند؟
۳. در لایه جهان‌های زیر شمول این داستان، کدام جهان زیر شمول بسامد بیشتری دارد؟ و چرا؟

پیشینه پژوهش

پیشینه مطالعات جهان‌های متن در غرب: پل ورث در دهه ۸۰ و ۹۰ میلادی «نظریه جهان‌های متن» مطرح کرد و سپس با کوشش شورت منتشر شد؛ ورث با ترکیب زبان‌شناسی متن و زبان‌شناسی شناختی فرایندی را به کمال رساند که پیشتر در آثاری همچون «مقدمه‌ای بر زبان‌شناسی متن» بوگراند و درس‌لر^۲ و آثار ون

افرادی چون پیتر استاکول در کتاب «درآمدی بر بوطیقای شناختی»^۴ به بررسی ابعاد جهان‌های متن پرداخته و جونا گاوینز^۵ در کتابی با عنوان «مقدمه‌ای بر نظریه جهان‌های متن»^۶ به گسترش عناصر جهان متن و پاره‌ای از تغییرات و اضافه کردن برخی اصطلاحات پرداخته است.

نظریه ورث در ایران در ترجمه کتابهای «استعاره و مجاز با رویکردی شناختی» اثر آنتونیو بارسلونا و «بوطیقای شناختی» پیتر استاکول معرفی شده است. این کتاب استاکول نخستین بار در سال ۱۳۹۳ توسط محمدرضا گلشنی با عنوان «بوطیقای شناختی» ترجمه شد و سپس در همان سال توسط خانم لیلا صادقی نسخه‌ای دیگر تحت عنوان «درآمدی بر شعر شناسی شناختی» ارائه شد، با این حال، متأسفانه متن اصلی کتاب پل ورث هنوز ترجمه نشده است و از میان مقالات مختلف فارسی می‌توان به این مقالات مرتبط اشاره کرد:

صادقی اصفهانی در مقاله «بررسی عناصر جهان متن براساس رویکرد بوطیقای شناختی در یوزپلنگانی که با من دو دیده‌اند اثر بیژن نجدی» (فصلنامه نقد ادبی، ش ۱۰: ۱۳۸۹) به لایه‌های مختلف جهان‌های متن پرداخته و نتیجه گرفته که جهان‌های زیر شمول، مشخصه اصلی آثار نجدی است.

گلفام و همکاران در مقاله «کاربرد «نظریه جهان متن» در شناسایی عناصر سازنده متن روایی داستان شازده احتجاب؛ بر مبنای رویکرد شعر شناسی شناختی» (جستارهای زبانی، ش ۵: ۱۳۹۳) به کاربرد مولفه‌های جهان‌های متن به دور از هرگونه تفسیرهای شخصی پرداخته و سه مؤلفه جهان متن و جهان گفتمان و جهان زیر شمول را در این داستان مورد بررسی قرار داده‌اند.

افراشی در مقاله «تحلیل داستان در نظریه جهان‌های متن: مطالعه موردی وداع اثر جلال آل احمد» از (زبان شناسی و گویش‌های خراسان، ش ۴: ۱۳۹۵) به تحلیل داستان مذکور پرداخته و به این نتیجه رسیده که جهان‌های زیر شمول معرفتی لایه‌های معنای عمیق‌تری در بر دارند و به وسیله نشانه‌های متنی مشخصی قابل دستیابی‌اند.

طلایی و عباسی در مقاله «بررسی ساخت روایی تاریخ جهانگشای جوینی با کاربرد نظریه جهان متن» (متن پژوهی ادبی، ش ۹۸: ۱۴۰۲) به بررسی جهان‌های متن در روایت‌های تاریخ بیهقی در بستر رویکرد بوطیقای شناختی پرداخته و جهان‌های خردی که باعث ایجاد جهان متن کلان اصلی شده را نشان داده است.

عبدی در مقاله «تطبيق نظرية عوالم النص في قصة قصيرة (قصة "تلج آخر الليل" لتركيا تامر نموذجاً)» (بحوث في اللغة العربية، ش ۳۲: ۲۰۲۵) به بررسی سه جهان مذکور پرداخته و به این نتیجه رسیده که جهان‌های زیر شمول معرفتی بر پایه هدف و نیت، بسامد بیشتری دارد و در جهان متن اصلی دوره گیری شده است.

فاطمة أمّني در پژوهش «العناصر الداخلية في قصة قصيرة في القطار لمحمد تيمور (دراسة أدبية)» (کلیه الآداب والعلوم الانسانية جامعة سونان أمبیل الإسلامية الحكومية سورابایا) به بررسی عناصر داستان کوتاه از جمله پیرنگ، شخصیتها، سبک، زمان و مکان پرداخته است.

با بررسی این مقالات می‌توان به این نتیجه رسید که در ادبیات عربی و فارسی در ایران تنها یک پژوهش عربی صورت گرفته است و در کشورهای عربی متاسفانه روی «بوطیقای شناختی» پژوهشی صورت نگرفته و در زمینه داستان «فی القطار» نیز چند کار صورت گرفته که بیشتر رویکرد بررسی عناصر داستانی دارد و هیچکدام با رویکرد زبان شناختی بدان پرداخته‌اند، امید آنکه این پژوهش راه را برای دیگر پژوهش‌ها هموار کند.

چارچوب نظری

«نظریه جهان‌های متن^۷» نظریه‌ای در حوزه زبان شناسی شناختی است است که از سوی پل ورث^۸ در فاصله سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ مطرح شد، ولی با مرگ نابهنگام ورث در سال ۱۹۹۵ این امر ناتمام می‌ماند و در سال ۱۹۹۹ کار او توسط شورت با عنوان «جهان‌های متن: بازنمودهای فضای مفهومی در گفتمان^۹» تکمیل و منتشر شد، بعدها این نظریه توسط پیتر استاکول^{۱۰} (۲۰۰۲) و انتونیو بارسلونا^{۱۱} با عنوان بوطیقای شناختی^{۱۲} (یا شعرشناسی شناختی) خلاصه شد و جونا گاوینز (۲۰۰۷) نیز به معرفی و تکمیل این نظریه پرداخت. «نظریه جهان‌های متن» به عنوان رویکردی در سبک‌شناسی شناختی، به بررسی اقداماتی که نویسندگان با زبان انجام می‌دهند و درک خوانندگان از متون می‌پردازد. این نظریه شامل سه لایه است: «جهان گفتمان» برای عمل ارتباطی، «جهان متن» برای بازنمایی ذهنی و «جهان‌های زیرشمول» که مفاهیم حاکم بر متن را بررسی می‌کند.

این رویکرد حوزه‌ای نوین در چارچوب مطالعات شناختی و ارتباط آن با ادبیات به شمار می‌رود که هم بر متن و هم بر ذهن احاطه دارد. برخلاف دیگر رویکردهای مدرنیسم و پست مدرنیسم که یا به متن یا نویسنده جدا می‌پردازند، «جهان‌های متن» یک رویداد زبانی به شمار می‌آید که با قرار دادن خواننده و نویسنده به عنوان دو مشارک^{۱۳} اصلی گفتمان، فضای ذهنی آن‌ها را گسترش می‌دهد. هدف این رویداد، دستیابی به جهان‌های متن و جهان‌های امکان از طریق بازنمایی ذهنی مشارکان این گفتمان است (افراشی، ۱۳۹۵: ۱۸). این نظریه از حیث واکاوی عناصر سازنده متن ابزارهای تحلیلی ضروری و مناسبی را برای مطالعه نظام‌مند رمان و متون داستانی و شعر فراهم می‌آورد. در زیر به ترتیب از سه لایه مفهومی جهان گفتمان، جهان متن و جهان‌های زیر شمول پرداخته شده است:

جهان گفتمان

این لایه به عنوان اولین لایه نظریه، شامل مشارکان گفتمان (نویسنده و خواننده) با تمامی دانش‌های شخصی، زیستی و فرهنگی آن‌ها است. هدف این لایه، مذاکره درباره ساخت فضاهای مفهومی با استفاده از جزئیات متنی و دانش پیش‌زمینه است (Giovannelli, 2013: 218). به دلیل وسعت این دایره، ورث محدودیت متن مداری^{۱۴} را برای فرایند پردازش در نظر می‌گیرد؛ به عبارت دیگر، متن تنها از اطلاعات و دانشی بهره می‌برد که به دریافت گفتمان مورد نظر کمک می‌کند. جهان گفتمان با موقعیت آنی سروکار دارد یعنی از همان ابتدا و لحظه برقراری ارتباط است (Stockwell, 2002: 160 / Gavins, 2007: 9).

این لایه در واقع بافت بلافصل و یا بافت موقعیتی را به وجود می‌آورد؛ عوامل مربوط به جهان گفتمان شامل «ادراک‌هایی از موقعیت آنی و باورها و دانش‌ها، خاطرات، امیدها، رؤیاها، قصد و تحلیل مشارکان گفتمان» (Stockwell: 160؛ صادقی اصفهانی، ۱۳۸۹: ۱۱۹) هستند.

جهان متن

جهان متن از طریق تعامل مشارکان متن با زبان، جهان متن شکل می‌گیرد. این جهان متشکل از فضای مفهومی خلق شده توسط مشارکان گفتمان و شکل‌گیری متن براساس ساخت‌های ذهنی به وسیله عناصر جهان ساز^{۱۵} و گزاره‌های نقش گستر^{۱۶} است. زمان، مکان، شخصیت‌ها و اشیاء به عنوان عناصر جهان ساز عمل می‌کنند و گزاره‌های نقش گستر نیز با بازنمایی کنش‌ها، رویدادها و دیگر عناصر، روند پیشبرد روایت و داستان را تسریع می‌بخشند (Stockwell, 2002: 160؛ Werth, 1999: 190).

دو مؤلفه اصلی که جهان متن را شکل می‌دهند عبارتند از عناصر جهان ساز و گزاره‌های نقش گستر است؛ عناصر جهان ساز لازمه تشکیل پس زمینه و در مقابل رخدادهای پیش زمینه هستند و هدف آن‌ها تشخیص و تمایز مرزهای زمانی و مکانی است. گزاره‌های نقش گستر، ایستایی را از متن دور می‌کنند و به حرکت روایت کمک می‌کنند. این گزاره شامل فعل‌هایی است که شخصیت‌ها را در برابر یکدیگر و در مقابل اشیای اطرافشان توصیف یا در مباحثی مطرح می‌کنند. در نتیجه آن‌ها باعث شکل‌گیری حالت‌ها، کنش‌ها، رویدادها، و فرایندها و همچنین هر استدلال و اسناد مرتبط با اشیاء و شخصیت‌ها در جهان متن می‌شوند (Gavins, 2007: 132).

جهان‌های زیر شمول^{۱۷}

لایه سوم نظریه جهان‌های متن را جهان‌های زیر شمول یا جهان‌های فرعی تشکیل می‌دهند. در این لایه مفاهیم و اندیشه‌های حاکم بر متن در سایه نوع جهان گفتمان و جهانی زیر شمول شکل می‌گیرد؛ باورها و دیدگاه‌های شخصیت‌ها در جهان زیر شمول ایجاد می‌شوند و به طور کلی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

جهان زیر شمول عبارات اشاری^{۱۸}

چهار عنصر زمان، مکان، شخصیت و شیء نوع جهان زیر شمول اشاره‌ای را تعیین می‌کند. بازگشت به عقب، حرکت به جلو و یا هرنوع حرکتی از موقعیت فعلی در هر یک از عناصر مذکور و یا همه آنها، یک جهان زیر شمول اشاره‌ای درونه گیر شده است (استاکول، ۱۴۰۲: ۲۴۹/ 163/ Stockwell, 2002).

جهان زیر شمول نگرشی^{۱۹}

در این جهان سه ناحیه فعالیت مفهومی به نام‌های جهان‌های آرزو^{۲۰} و جهان‌های باور^{۲۱} و جهان‌های هدف^{۲۲} قرار دارند. جهان‌های آرزو: گزاره‌های آرزو کردن، امیداور بودن، خواب دیدن و خواستن به عنوان عناصر جهان ساز در این جهان عمل می‌کنند. این گزاره‌ها و عبارات کلامی مشابه، وظیفه رمزگذاری آرزوها، امیدها و رویاها را در جهان آروز برعهده دارند (Stockwel, 2002:164؛ طلایی و عباسی، ۱۴۰۰: ۲۸/ صادقی اصفهانی، ۱۳۸۹: ۱۳۵).

جهان‌های باور: به واسطه گزاره‌هایی مانند باور کردن، دانستن و فکر کردن معرفی می‌شوند که این‌ها باور شخصیت را نشان می‌دهند (استاکول، ۱۴۰۲: ۲۴۹-۲۵۰).

جهان‌های هدف (نیت): به قصد مشارکان یا شخصیت‌ها، بدون در نظر گرفتن اینکه کنشی انجام می‌شود یا نه می‌پردازد (Werth, 1999:227/ Stockwell, 2002:164؛ گلفام، ۱۳۹۳: ۱۹۹-۲۰۰)؛ و گزاره‌ها و مصداق‌های آن عبارتند از وعده دادن، تهدید کردن، دستور دادن، سفارش کردن و درخواست کردن و... می‌باشد.

جهان زیر شمول معرفتی^{۲۳} (معرفت شناختی)

سومین لایه جهان زیر شمول، جهان زیر شمول معرفتی است که به وسیله آن جهان متن قادر به بازنمایی بعد احتمال و امکان خواهد بود. جهان‌های فرضی از سوی مشارکان یا شخصیت‌ها ایجاد می‌شود (Stockwell, 2002:164/ Werth, 1999:239؛ استاکول، ۱۴۰۰: ۲۳۷-۲۳۸) و با بکارگیری عبارتهایی مانند شاید، خواهد و باید و همچنین ساخت‌های شرطی «اگر... پس» انجام می‌گیرد.

نگاهی به محمد تیمور و و داستان «فی القطار»

محمد تیمور (۱۹۲۱-۱۸۹۲) در یکی از مناطق قدیمی قاهره در مصر از یک خانواده اصیل کردی به دنیا آمد. خانواده‌ای که خودش را وقف خدمت به فرهنگ، ادب و اسلام کرده بود (کامبل، ۱۹۹۶، ج ۱: ۴۰-۴۰۲). محمد تیمور یک مجموعه داستانی به اسم «ماتراه العیون» در سال ۱۹۱۷ منتشر کرد و سپس این مجموعه را در کنار تصاویر داستانی، خاطره و تجارب زندگی در کتابی به اسم «خواطر» در سال ۱۹۲۲ دوباره منتشر کرد (الورقی، ۱۹۷۹: ۶۸).

این داستان در واقع بشارت و میلاد داستان کوتاه فنی در ادبیات عربی محسوب می‌شود (عبدی، ۱۳۹۵: ۲۴۴) و بنابراین محمد تیمور مؤسس و پیشتاز داستان کوتاه در ادبیات عربی است.

در این داستان، شش شخصیت از جمله راوی، شیخ معمم، جوان دانشگاهی، افندی، پیرمرد چرکسی و کدخدا به تدریج به چالش‌های مربوط به تعلیم و تربیت کشاورزان و ضرورت عدالت آموزشی می‌پردازند و این موضوعات در واقع بازتابی از مشکلات اجتماعی و فرهنگی جامعه به‌ویژه در دوران معاصر است. راوی با نگاهی کنجکاو و ناظر، گفتگوها را به تصویر می‌کشد و از طریق دیالوگ‌های میان شخصیت‌ها، تضاد دیدگاه‌ها را نمایان می‌کند؛ به‌ویژه در مواجهه با جوان دانشگاهی که دیدگاه‌های نوگرایانه‌تری دارد و در برابر پیرمرد چرکسی با رویکرد سنتی‌اش قرار می‌گیرد و با بیان چند صدایی از طرف شخصیت‌های داستان نوعی آزادی عمل بدان‌ها داده است. این تنش‌ها نه تنها بر غنای داستان می‌افزایند، بلکه یادآور ارتباط تنگاتنگ میان تعلیم و تربیت و پیشرفت اجتماعی هستند. در واقع، هر یک از شخصیت‌ها به‌نوعی نماینده گرایش‌های فکری مختلف در جامعه امروز ما هستند که در جست‌وجوی راه حلی برای بهبود وضعیت کشاورزی و آموزش می‌باشند. بدین ترتیب، داستان به بررسی این زوایا می‌پردازد و عمق بیشتری به مضامین خود می‌بخشد.

بررسی داستان «فی القطار» در انگاره جهان‌های متن

جهان گفتمان

برای دستیابی و تحلیل جهان گفتمان در نظریه جهان‌های متن باید به دو عنصر اصلی یعنی مشارکان گفتمان و عوامل مؤثر بر گفتمان پرداخت. «مشارکان گفتمان گاهی در یک بافت فیزیکی همسان به لحاظ زمان و مکان و گاهی نیز در یک بافت ناهمسان قرار دارند، اما حضور هر دو طرف در جهان گفتمان به صورت هدفمند است» (Gavins, 2003: 130).

جهان گفتمان شامل تمام دانش‌های زیستی، فرهنگی، اجتماعی و زیستی مشارکان است و به دلیل گستردگی این دایره ورت، محدودیت متن مداری را برای این فرایند در نظر می‌گیرد یعنی استفاده از دانشی که به دریافت بهتر گفتمان کمک می‌کند (Stockwell, 2002: 160; Gavins & steen, 2007: 9).

مشارکان گفتمان عبارتند از مخاطبان این داستان که نگارنده پژوهش - به عنوان مخاطب در دسترس - و مکان آن در خانه است و همچنین پدید آورنده این داستان که محمد تیمور است و فاصله زمانی و مکانی که بین نویسنده و مخاطب آن وجود دارد. از میان عوامل مؤثر برگفتمان می‌توان به دانش پس زمینه مخاطب و باورها، خاطره‌ها و آرزوها این نویسنده عرب زبان اشاره کرد. عرصه‌ای که در آن، ارتباط میان نویسنده از یک‌سو و مخاطب از سوی دیگر برقرار می‌شود. با این توضیح مختصر اکنون می‌توان براساس نظریه جهان‌های متن به تحلیل داستان «فی القطار» پرداخت.

نظریه جهان‌های متن، به بررسی نظام‌مند گفتمان‌های حقیقی و خیالی می‌پردازد (Gavins, 2003: 130)؛ به طور کلی هر اثر در کلیت خود قابلیت بررسی و خوانش دارد و این کلیت شامل متن، متون زیر شمول، گفتمان و پیرامتن^{۲۴} اثر است. برای تحلیل پیرامتن، طرح روی جلد، فهرست، سربرگ، نوع قلم و دیگر عناصر مرتبط مورد توجه قرار می‌گیرند.

با توجه به اینکه این داستان در ابتدا به صورت یک مجموعه توسط خود محمد تیمور منتشر شد و سپس در قالبی دیگر یعنی خاطرات و عکس‌ها منتشر کرد و سرانجام در مجموعه آثار برادرش محمود تیمور مطرح شد که نه طرح روی جلد و نه نوع قلم مشخص است و در ساخت دلالت‌مند اثر نقشی ندارد، بنابراین، نمی‌توان پیرامتن کتاب را به عنوان جزء متن محسوب کرد، ولی تمام عناصر عینی و کل‌نگر ادبیات را می‌توان به عنوان جزئی از متن در نظر گرفت. این دیدگاه به خواننده کمک می‌کند تا درک جامع‌تری از اثر و زمینه‌های آن داشته باشد.

نام داستان یعنی «فی القطار» که نوعی خبر برای مبتدا محذوف به شمار می‌رود، می‌توان مبتدا را کلماتی چون «الأحداث یا الحوار یا المفاوضات یا الخطابات» و غیره در نظر گرفت. در اینجا مکان را آورده‌اند و به عبارتی مجاز مرسل مکانی و محلی برای افرادی است که درون محل و مکان، اجتماع کرده‌اند و بیشتر این افراد مهم هستند. جهان گفتمان این داستان براساس احساسات و باور شخصیت‌های درون کو به قطار شکل می‌گیرد. این داستان به موضوع آموزش و باسواد کردن کشاورزان داخل یک کوپه قطار در خلال گفتگوی بین اشخاص مختلف که بیانگر تفکرات مختلف جامعه هستند، می‌پردازد؛ شخصیت‌های داستان عبارتند از: راوی که پیرمردی میانسال است و با عصا راه می‌رود و شیخ معمم، دانشجویی که بعد از پایان امتحانات به روستا برمی‌گردد، شخصی دیگر افندی^{۲۵} (کارمند) و پیرمردی شرکسی یا چرکسی^{۲۶} و کدخدای قلیو بیه است.

معلومات ما منحصر به آن چیزی است که در متن آمده است. این لایه جهان گفتمان براساس احساسات و باورهای شخصیت‌ها و راوی شکل می‌گیرد که به خواننده اجازه می‌دهد تا درک عمیق‌تری از انگیزه‌ها و تجربه‌های آن‌ها داشته باشد؛ چنین درکی می‌تواند به تحلیل بهتر ارتباطات و کنش‌های شخصیت‌ها در متن کمک کند.

در این داستان کوتاه، جهان گفتمان، به دلیل دانای کل راوی و اینکه وی بیشتر از شخصیت‌ها آگاه و دانا است، کانون شدگی در سطح صفر است و از آنجایی که راوی خود یکی از بازیگران این داستان است ارتباط بین مشارکان درون داستانی به صورت چهره به چهره است و در جهان متن درونه‌گیری^{۲۷} شده است.

در این متن، ارتباط بین مخاطب و نویسنده به عنوان جزئی از گفتمان، به نوعی در گذشته شکل می‌گیرد. به این ترتیب، هر یک از این دو در زمان و مکان مشترکی حضور ندارند و روش ارتباط خارج از داستان نیز نمی‌تواند به گفتگوهای حضوری یا چهره به چهره محدود شود. در این نوع روایت‌ها، راوی به عنوان دانای

کل داستان را بیان می‌کند و در گفتمان نیز نقش دارد. روایت به طور نامتمرکز صورت می‌گیرد؛ زیرا راوی از شخصیت‌ها اطلاعات بیشتری دارد. تغییر زاویه دید به شکل غیرمنتظره‌ای انجام می‌شود و ادغام زاویه‌های دید اول و سوم شخص موجب تداخل در زمان‌های روایت می‌گردد.

جهان گفتمان این داستان به طرز خاصی میان محیط زمانی و مکانی نویسنده و خواننده تقسیم‌بندی شده است و تنها راه ارتباط خواننده با مشارکت‌کننده، از طریق متن نوشته شده فراهم می‌شود. در نظریه جهان‌های متن، بر خلاف تحلیل‌های زبان‌شناختی که متن را به عنوان داده‌ای زبانی تلقی می‌کنند، هر دو نقطه کانونی برای انجام تحلیل جامع مورد توجه قرار می‌گیرد. در این داستان شخصیت‌های دانشجو، شیخ معمم، شرکسی و افندی، جهان خرداست که در ساختار کلان داستان درونه‌گیری شده است.

این شخصیت‌ها با زاویه دیدهای متفاوت، جهان گفتمان را در تکه‌های جهانی متفاوت شکل می‌دهند. تنها دسترسی خواننده به دیگر مشارکان گفتمان از طریق متن نوشتاری است؛ به عبارت دیگر، محیط بلافصل مادی و فیزیکی گفتمان به لحاظ اهمیت ثانوی به عناصر متنی تبدیل می‌شود که نقطه اصلی ارتباط بین مشارکان است. نگاه مؤلف به عنوان یک مشارک داستانی به شرایط اجتماعی آن دوران است که بجز شخصیت‌های مرتجع و وابسته به حکومت، دیگر افراد در حد برده بودند و امکان انتخاب سرنوشت خود را نداشتند بنابراین جهان گفتمان داستان به واسطه حضور جهان‌های دیگر و مخصوصاً جهان دانشجو، جهانی برساخته ذهن مؤلف را باز می‌آفریند که به سمت هویت بخشیدن یا توصیف جهان پایه حرکت می‌کنند. در واقع بافتی که ارتباط میان مشارکان گفتمانی و عاملان آن ایجاد کرده، ذهنیت دهه ۲۰ قرن بیستم و زبان و گفتمان آنها را برای ما بازنمایی می‌کند.

جهان متن

لایه مفهومی دیگر نظریه جهان‌های متن، لایه جهان متن است؛ جهان متن بازنمایی ذهنی است که گفتمان پایه و اساس آن است و شامل شخصیت‌ها و دیگر پدیده‌ها است (Werth, ۱۹۹۹: ۷۷). جهان متن متشکل از فضای مفهومی خلق شده توسط مشارکان گفتمان و شکل‌گیری متن براساس ساخت‌های ذهنی به وسیله عناصر جهان ساز و گزاره‌های نقش گستر است. زمان، مکان، شخصیت‌ها و اشیاء عناصر جهان ساز را می‌سازند (Stockwell, 2002: 160 / Werth, 1999: 190). و گزاره‌های نقش گستر به روند پیشبرد روایت و داستان از طریق بازنمایی کنش‌ها، رویدادها و... کمک می‌کنند.

عناصر جهان ساز

جهان متن ایجاد شده در این روایت را به صورت تجزیه عناصر جهان ساز می‌توان مشاهده کرد. ساخت روایی این جهان متن با بهره‌گیری از نشانه‌های مکانی، زمانی و شخصیت‌ها و اشیائی که فضای روایت را می‌سازند، شکل می‌گیرد. تغییر در مکان جغرافیایی در این متن از شهر به روستا (الضیعه) است، اما تغییر در زمان این جهان متن باعث بازنمایی ذهنی متفاوتی در مخاطب می‌شود. از آنجایی که هر چقدر زمان و

مکان‌های روایت شده به مشارکان گفتمان نزدیکتر باشد، شناخت آن‌ها و در نتیجه درک و بازنمایی ذهنی آن‌ها به جهان متن مخاطب نزدیکتر است؛ مکان‌های ذکر شده برای خواننده عرب زبان آشنا است مثلاً ایستگاه قلیوبیه یا ایستگاه شیرا و دارای نوعی بازنمایی ذهنی و برجستگی خاص است؛ با توجه به اینکه در متون نوشتاری به دلیل کانونی بودن تمرکز بر متن، نشانه‌های ادراکی همچون گفت و گوی چهره به چهره نیست؛ بنابراین، بازنمایی ذهنی خواننده به عنوان یکی از مشارکان اصلی گفتمان از مکان جغرافیایی و داشتن قاب‌هایی در ذهن خود نسبت به توصیفات راوی باعث ایجاد طرحواره‌هایی²⁸ می‌شود که به درک بیشتر این روایت و جهان متن می‌انجامد و هنگام دیدن این توصیفات قادر به درک آن‌ها در ذهن خود خواهد بود. به عبارت دیگر، با وجود داشتن یا نداشتن اطلاعات نسبت به مکان‌های ذکر شده در این داستان، با توجه به دانش پس زمینه‌ای خود و نیز ترکیب این اطلاعات جهان ساز، شروع به ساختن تصویری ذهنی از مکان‌های این داستان می‌کند. زمان به صورت دقیق مشخص نیست و تنها توصیفی از طلوع صبح ارائه شده است و سال وقوع ماجرا نیز در ابهام باقی مانده است. عناصر جهان ساز هر گفتمان، مرزهای مکانی جهان متن را مشخص کرده، و وقوع گفتمان را در مکانی خیالی یا واقعی ممکن می‌سازد. بند اول داستان بدین صورت شروع می‌شود:

صَبَاحُ ناصِعُ الجبین یَجْلِي عن القلب الحزین ظُلماته، ویزُدُ للشیخ شَبَابَه، ونَسِیمٌ عَلِیلٌ یُنْعِشُ الأَفْنَدَةَ ویُسْری عنِ النفسِ همومَها، وفي الحدیقة تَتَمایَلُ الأشجارُ یَمَنَةً ویسِرَةً کَأَنَّها تَرْقُصُ لِقْدومِ الصَّبَاحِ، والنَّاسُ تَسیرُ فی الطریقِ وقد دَبَّتْ فی نفوسهم حرارَةُ العملِ، وأنا مَکْتَنِبُ النفسِ أَنْظُرُ من النافذة لجمال الطبیعة....

عناصر جهان ساز	
زمان	زمان صرفی مضارع اخباری و گذشته ساده، نظام وجهی بر حال یا گذشته ددلالت دارد: حال مانند یجلی، یرد، ینعش، یسری، تتمایل. گذشته مانند: دَبَّت، مَکْتَنِبُ، تناولت، وصلت. صَبَاحُ ناصِعُ الجبین، لأَقْضِي فیها نَهاری بأكمله..
مکان	تَتَمایَلُ الأشجارُ یَمَنَةً ویسِرَةً، وصلتُ إلى محطة باب الحديد، رکبتُ القطارَ للضیعة. غادرتُ منزلی. للضیعة لأَقْضِي فیها نَهاری بأكمله. بیابِ الغُرْفَةِ. أَخْرَجَ من جیبهِ، طالِبُ ریفی، ضِیعَتِهِ، وصلَ القطارُ محطةَ شیرا.
شخصیت‌ها	أنا مَکْتَنِبُ النفسِ أَنْظُرُ من النافذة لجمال الطبیعة، مَکْتَنِبُ، تناولتُ، غادرتُ. شیخ معمم، الفتی، طالِب ریفی، بأفندی وَصَّاحِ الطَّلَعَةِ، شیخ شرکسی، عمد القلیوبیة، أَنَّهُ طالِبُ ریفی، أَهْلِهِ وقومِهِ، باعَةَ الفُجَلِ والتَّرمُسِ.
اشیاء	النافذة، عصای، تقودنی قدماي، ابتعتُ تذکرَةً، لأَقْضِي فیها. بابِ الغُرْفَةِ، کَثُ اللّحیة، عینان أَقفلَ أَجفانَهُما الکسلُ، مسبحة ذات مائة حَبَّة وحبَّة، امتحانِهِ، أنشودة، مِظَلَّة.

همچنانکه در جدول جهان متن ایجاد شده در این داستان به صورت تجزیه عناصر جهاز ساز مشاهده می‌شود؛ زمان آن صبح و زمان صرفی فعل در توصیفات به صورت مضارع اخباری و در هنگام روایت گذشته ساده است. مکان درختان است که به سمت چپ و راست متمایل می‌شوند و ایستگاه قطار در آهنی، سوار شدن قطار، ترک منزل، سپری کردن تمام روز در روستا که بعد معلوم می‌شود قلیوب است. شخصیت (مشارک) در این نمونه ذکر شده، راوی است و در ابتدا به صورت ضمیر منفصل ذکر شده و بعدا نیز با ضمیر متصل به کنش‌های راوی پرداخته و سپس هرکدام از شخصیت‌های پنجگانه غیر از خودش را با توصیفات شرح داده است و جالب توجه است که هیچکدام از آنها اسم خاص ندارند و با عناوینی چون شیخ معمم، الفتی (جوان)، طالب ریفی (دانشجوی روستایی)، أفندی (آقا که همان کارمند است)، شیخ شرکسی (پیرمرد شرکسی)، عمد القلیوبیه (کدخدای قلیوبیه) یاد می‌کند؛ چراکه محمد تیمور هرکدام از این تیپ شخصیت‌ها را نماینده تفکر خاصی در جامعه آن روزگار مصر می‌داند. اشیای ذکر شده برای شخصیت راوی یعنی پنجره، عصا، بلیط، در اتاق و چتر حاکی از شغل و هدف راوی دارد و همچنین بیانگر روزمرگی و روزهای بی روح و یکنواخت زندگی او است؛ یعنی پیرمردی که در روزی که می‌خواهد به ولایتش برود با چنین صحنه‌ای مواجه می‌شود و بدون حب و بغض به روایت آن می‌پردازد.

بند آغازین این داستان با صبح و اتاق شروع می‌شود و سپس با رفتن به کوپه قطار و سرانجام رفتن به روستای قلیوب به پایان می‌رسد و با توجه به اینکه سطور آغازین هر داستان موضوع اصلی آن را شکل می‌دهد، در این سطر، جهان‌سازهای کلیدی داستان شکل می‌گیرد: در اینجا راوی در یک صبح دلپذیر، احساس بی‌حالی و افسردگی می‌کند، لذا تصمیم می‌گیرد که برای استراحت و لذت بردن از طبیعت، راهی روستای خود در قلیوب شود که در اینجا نشانه‌های زمانی یعنی صبح تبدیل به نشانه‌های مکانی می‌شود؛ البته میان تجربه درک مکانی و زمانی انسان از محیط پیرامون، پیوندی وجود دارد که به ساخت بافت منجر می‌شود و استعاره مفهومی «زمان مکان است» شکل می‌گیرد و سرانجام از محیط بسته داخل کوپه قطار که بیرون می‌آید و به فضای باز دشت و صحرای روستا می‌رسد در نتیجه می‌توان شاخص‌های مکانی داستان را همسو با شکل‌گیری روایت قرار داد؛ از محیط بسته کوپه قطار به فضای باز دست پیدا کردن و قطاری که دور می‌شود به مثابه آینده‌ای دور نگاه می‌کند؛ از این رو، ساختار روایی داستان بر پایه نشانه‌های مکانی و زمانی، شخصیت‌ها و همچنین اشیائی که فضای داستان را شکل می‌دهند، ساخته می‌شود.

تعاملات میان شخصیت‌ها و روابط آن‌ها می‌تواند نمایانگر تغییرات اجتماعی و فرهنگی زمانه باشد؛ اینکه بجای زد و خورد دارند گفتگو می‌کنند حاکی از آمدن دوره‌ای جدید است. همچنین، تأثیر محیط و فضای فیزیکی بر روان شخصیت‌ها و روایت، یک عنصر کلیدی دیگر است. برای مثال، احساس خستگی و افسردگی راوی در کوپه قطار می‌تواند نماد فشارهای زندگی شهری باشد، در حالی که تجربه فضای باز روستای قلیوب به عنوان یک پناهگاه و منبع آرامش، می‌تواند نشان‌دهنده جستجوی او برای یافتن هویت و آرامش باشد. این تغییرات در احساسات و فضاها منجر به ساختاری چندلایه می‌شود که نشان‌دهنده پیوند

عمیق میان زمان و مکان است همچنین می‌توان تغییر زوایه دید از اول شخص - در ابتدای داستان - به ضمیر غایب در بقیه داستان را دید که برداشت‌های خواننده را غنی تر می‌کند. از سویی دیگر، **نمادگرایی اشیا** و تأثیر آن‌ها بر توصیف حالت‌ها و عواطف نیز حائز اهمیت است. مثلاً، نقش درختان و قطار به‌عنوان نمادهایی از حرکت و تغییر می‌تواند درک عمیق‌تری از پراکندگی زندگی و جستجوی معنا را برای خواننده به ارمغان آورد. نمادگرایی موجود در اشیاء و زمان مانند آوردن صبح که نمادی از امید است در ابتدای داستان و همچنین سفر راوی به قلیوب صرفاً یک تغییر فیزیکی نیست، بلکه می‌تواند نمادی از جستجوی هویت و تعلق نیز باشد بررسی این نمادها کمک می‌کند تا تنش‌های نهفته و معانی پنهانی را که نویسنده قصد داشته به تصویر بکشد، بهتر درک شود.

گزاره‌های نقش گستر

این گزاره‌ها به حرکت روایت یا پویایی درون جهان متن کمک می‌کنند و عبارتند از فعل‌هایی که شخصیت‌ها را در تعامل با یکدیگر و اشیاء پیرامونشان در صحنه توصیف می‌کنند. این فعل‌ها کنشی را به تصویر می‌کشند و یا بحثی را مطرح می‌کنند و در نتیجه، حالت‌ها، کنش‌ها، رویدادها، و فرایندها را ایجاد می‌کنند و استدلال و اسناد مرتبط با اشیاء و شخصیت‌ها در جهان متن را شکل می‌دهند (Gavins, 2007: 132). استاک‌ول نیز نقش گسترها را به انواعی از جمله‌های روایی، توصیفی، گفتمانی، و دستوری تقسیم کرده و هر کدام دارای نوع اسناد، کارکرد و کارگفت خاص خود هستند (استاک‌ول، ۱۴۰۲: ۲۴۵). با توجه به مثال‌هایی که در پی می‌آید به تحلیل گزاره‌های نقش گستر می‌پردازیم:

جدول ۴: گزاره‌های نقش گستر

متن داستان	نوع اسناد	کارکرد	کارگفت
متن			
صَبَاحٌ نَاصِعُ الْجَبِينِ يُجَلِي عَنِ الْقَلْبِ الْحَزِينَ ظُلُمَاتَهُ	توصیفی	حالت	صحنه گستر
تَمَائِلُ الْأَشْجَارِ يَمْنَةً وَسِرَّةٌ كَأَنَّهَا تَرْقُصُ لِقَدُومِ الصَّبَاحِ	روایی	کنشی	پیرنگ گستر
النَّاسُ تَسِيرُ فِي الطَّرِيقِ	روایی	کنشی	پیرنگ گستر
أَنَا مَكْتَتِبُ النَّفْسِ أَنْظُرُ مِنَ النَّافِذَةِ لِحِمَالِ الطَّبِيعَةِ	توصیفی	وصفی	شخص- گستر
نَهَضْتُ وَاقِفًا، وَتَنَاوَلْتُ عَصَايَ وَغَادَرْتُ مَنْزِلِي وَسِرْتُ وَأَنَا لَا أَعْلَمُ إِلَى أَيِّ مَكَانٍ تَقُودُنِي قَدَمَايَ	روایی	کنشی	پیرنگ گستر
وَدَخَلَ شَيْخٌ مِنَ الْمَعْمَمِينَ، أَسْمَرُ اللَّوْنِ، طَوِيلُ الْقَامَةِ، ... فَكَأَنَّهُ لَمْ يَسْتَقِظْ مِنْ نَوْمِهِ بَعْدُ	توصیفی	وصفی	شخص- گستر
فَإِذَا بَأْفَنْدِي وَصَّاحَ الطَّلَعَةُ، حَسَنَ الْهَنْدَامِ، دَخَلَ غُرْفَتَنَا وَهُوَ يَتَبَخَّرُ فِي مِشْبَتِهِ	توصیفی	وصفی	شخص- گستر
وَدَخَلَ شَيْخٌ يَبْلُغُ السَّتِينَ، أَحْمَرُ الْوَجْهِ، بَرَّاقِ الْعَيْنَيْنِ، يَدُلُّ لَوْنُ بُشْرَتِهِ عَلَى أَنَّهُ شَرِكْسِي الْأَصْلِ	توصیفی	وصفی	شخص- گستر

توصیف شخصیت	شخص- گستر	وصفی	توصیفی	أَحَدُ عَمَدِ الْقَلْبُوبِيَّةِ وَهُوَ رَجُلٌ صَخْمُ الْجَثَّةِ، كَبِيرُ الشَّارِبِ، أَفْطُسُ الْأَنْفِ، وَلَهُ وَجْهٌ بِهِ آثَارُ الْجُدْرِي،
نتیجه	موضوع- گستر	ربطی	گفتمانی	يُرِيدُونَ تَعْمِيمَ التَّعْلِيمِ وَمَحَارِبَةَ الْأُمِيَّةِ حَتَّى يَرْتَقِيَ الْفَلَاحُ إِلَى مَصَافِ أَسْيَادِهِ وَقَدْ جَهِلُوا أَنَّهُمْ يَجْنُونَ جَنَائَةَ كُبْرَى.
گزارش	پیرنگ گستر	کنشی	روایی	جَرَى هَذَا الْحَدِيثُ وَالْأَسْتَاذُ يَغُطُّ فِي نَوْمِهِ
گزارش / توصیف شخصیت	پیرنگ گستر / شخص- گستر	کنشی / وصفی	روایی / توصیفی	الْأَفْنَدِي ذُو الْهَنْدَامِ الْحَسَنِ يَنْظُرُ لِمَلَابِسِهِ ثُمَّ يَنْظُرُ لَنَا وَيَضْحَكُ / أَمَّا الْأَفْنَدِيُّ ذُو الْهَنْدَامِ الْحَسَنِ فَإِنَّهُ فَهَّقَهُه وَصَفَّقَ يَدَيْهِ وَقَالَ لِلتَّلْمِيزِ.
گزارش	پیرنگ گستر	کنشی	روایی	فَالْتَفَتَ إِلَى الْعَمْدَةِ: كَأَنِّي وَجَّهْتُ الْكَلَامَ إِلَيْهِ وَقَالَ
نتیجه	موضوع- گستر	ربطی	گفتمانی	أَنَا أَعْلَمُ النَّاسِ بِالْفَلَاحِ، وَلِي الشَّرْفُ أَنْ أَكُونَ عَمْدَةً فِي بَلَدِيهِ أَلْفَ رَجُلٍ.
گزارش	پیرنگ گستر	کنشی	روایی	فَهَرَّ الْأَسْتَاذُ رَأْسَهُ وَتَحَنَّنَ وَبَصَقَ عَلَى الْأَرْضِ وَقَالَ.
درخواست	هدف گستر	امری	دستوری	حَرَامٌ عَلَيْكَ يَا أَسْتَاذَ. إِنَّ بَيْنَ الْغَنِيِّ وَالْفَقِيرِ مَنْ هُوَ عَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ
گزارش	پیرنگ گستر	کنشی	روایی	وَوَقَفَ الْقَطَارُ فِي قَلْبُوبَ وَقَرَأْتُ الْجَمِيعَ السَّلَامَ وَغَادَرْتُهُمْ وَسِرْتُ فِي طَرِيقِي إِلَى الضَّيْعَةِ.

در این داستان کوتاه، گزاره‌های نقش گستر بیشتر در خدمت ساخت و گسترش پیرنگ هستند و نوع متن آن‌ها بیشتر روایی و نوع اسناد در آن از نوع کنشی است. در مواردی هم به توصیف شخصیت‌ها و توصیف شخص و صحنه می‌پردازد. استفاده زیاد از متون روایی و کنشی باعث پویایی در روایت شده است.

در این میان، جهان متن که به توصیف شخصیت‌های داستان می‌پردازد و هم راوی، شیخ معمم، افندی، پیرمرد شرکسی و کدخدای قلبوبیه با هم همسو هستند جهان متنی خرد با توصیف دانشجو درونه گیری شده است که با سایر جهان‌های متن شخصیت‌ها همسویی ندارد و در بردارنده جهانی نو است و تمایز میان جهان‌های کلان و خرد داستان شده است. این جهان‌های متن خود ساختار سلسه مراتبی جامعه از پیرمرد ساده و معمم تا دانشجو و آقازاده و کدخدا به تصویر می‌کشد. در واقع جهان متن با جهان گفتمان پیوندی جدا نشدنی دارد و روابط شخصیت‌های داستان را بر مشارکان داستان فراکنی می‌کند.

جهان‌های زیرشمول

لایه سوم «نظریه جهان‌های متن» را جهان‌های زیر شمول تشکیل می‌دهد. در واقع این جهان‌ها به دلیل حرکت از زمان و مکان متن اولیه با قرارداد خواننده در موقعیت‌های متفاوتی باعث ایجاد جهان‌های بالقوه‌ای می‌شود که با متغیرهای جهان متن اولیه تفاوت دارد. پیشرفت و حرکت رو به جلوی یک روایت داستانی به گزاره‌های نقش گستر و عناصر جهان‌ساز وابسته است. در عین حال، مفاهیم و اندیشه‌های موجود

در متن تحت تأثیر نوع جهان گفتمان و جهان‌های زیرشمول شکل می‌گیرند، و خود این جهان‌های زیرشمول به سه دسته اشاره‌ای، نگرشی و معرفتی تقسیم می‌گردد.

جهان‌های زیرشمول اشاره‌ای: این جهان زیرشمول شامل بازگشت‌ها و جهش‌های زمانی و نیز نقل قول-های مستقیم-در برابر نقل قول غیر مستقیم- است (عبدی، ۱۴۰۴: ۲۳).

جهان‌های زیرشمول نگرشی: در این جهان سه ناحیه فعالیت مفهومی به نام‌های جهان‌های آرزو و جهان-های باور و جهان‌ها هدف قرار دارند (همان: ۲۴).

جهان‌های زیرشمول معرفتی (معرفت شناختی): سومین لایه از جهان‌های زیرشمول، جهان زیرشمول معرفتی است که به جهان متن این امکان را می‌دهد تا ابعاد احتمال و امکان را بازنمایی کند. این بازنمایی با استفاده از گزاره‌هایی مانند "شاید"، "خواهد" و "باید" و همچنین ساختارهای شرطی "اگر... پس" تحقق می‌یابد. به دلیل ساخت متفاوت زبان و نحو عربی می‌توان مجموعه نماگرهای مانند: «شاید، پنداری، گویی، گویا، به گمان... و مگر» را جزو جهان‌های زیرشمول معرفتی قرار داد.

نوع متن	جهان‌های زیرشمول اشاره‌ای	جهان‌های زیرشمول نگرشی	جهان‌های زیرشمول معرفتی
صباح ناصع الجبین یجلی عن القلب الحزین ظلماته.... متن توصیفی: صحنه	حرکت از سوم شخص به اول شخص	مکث حیناً أفکر ثم نهضت واقفاً... وسرت وأنا لا أعلم إلى أي مکان... وهناك وقفت مفكراً (جهان باورها)	تتمایل الأشجاء یمنة و یسرة کأنها ترقص لقدوم الصباح پنداری که حرکت درختان برای آمدن صبح است جهان فرضی معرفت شناختی استعاره‌ای: « طبیعت انسان است» و « زمان حرکت است»

در بند بالا از سوم شخص به اول شخص که خود راوی است تغییر زمان داده و در هنگام توصیف طبیعت از افعال مضارع اخباری بهره گرفته و در هنگام روایت از افعال گذشته. در اینجا جهان نگرشی از نوع باورهای راوی با افعالی که مشخص شدند، نمایش داده شده و استفاده از ادوات تشبیه در این بند بیانگر نگاه مثبت راوی به زندگی است؛ زیرا زمان را به صورت فردی که پیشانی درخشان (صبح ناصع الجبین) دارد و زمان و طبیعت را به صورت انسان به تصویر کشیده و نشان داده که زمان در گذر است و باعث تغییر روحیه انسان می‌شود.

- مَكَثُ الشَّرْكَسِيِّ قَلِيلًا يَقرأُ الجَرِيدَةَ ثُمَّ طَوَّاهَا وَأَلْقَى بِهَا عَلَى الْأَرْضِ وَهُوَ يَحْتَرِقُ مِنَ الْأَلَمِ وَقَالَ: يُرِيدُونَ تَعْمِيمَ التَّعْلِيمِ وَمُحَارَبَةَ الْأُمِّيَّةِ حَتَّى يَرْتَقِيَ الْفَلَّاحُ إِلَى مَصَافِ أَسْيَادِهِ وَقَدْ جَهَلُوا أَنَّهُمْ يَجْنُونَ جَنَائَةً كَبِيرًا.

نوع متن	جهان‌های زیر شمول اشاره‌ای	جهان‌های زیر شمول نگرشی	جهان‌های زیر شمول معرفتی
توصیفی- روایی: شخص حالت و توصیف شخصیت	تبدیل و تغییر از نقل قول غیر مستقیم به نقل قول مستقیم	یریدون: جهان امید و آرزو	در فعل جهلوا نوعی امکان و احتمال را مطرح کرده است که ممکن است کشاورز به مرتبه ارباب خود برسد. و جهان فرضی معرفت شناختی استعاری: «خشم مایع درون ظرف است»

در این بند توصیف، روایت و حالت یکی دیگر از شخصیت‌های داستان که همان پیرمرد شرکسی است شرح داده و در جهان عبارات اشاره‌ای با تغییر زمان از گذشته به حال نوعی نگرش و باور شخصیت تند مزاج یعنی پیرمرد شرکسی را با به تصویر کشیدن رفتارهای وی که قاپیدن روزنامه از دست کارمند و خواندن بدون اجازه و تصویر جهان فرضی که نباید کشاورز به سطح و رتبه اربابان خود برسد به نمایش گذاشته و نوعی از تفکر آن زمانه را از دیدگاه شخصیتی ارتجاع طلب آشکار کرده است.

- قَالَ التَّلْمِيزُ: الْفَلَّاحُ يَا حَضْرَةَ الْعُمْدَةِ لَا يُدْعَنُ لِأَوَامِرِكُمْ إِلَّا بِالضَّرْبِ لِأَنَّكُمْ لَمْ تُعَوِّدُوهُ غَيْرَ ذَلِكَ، فَلَوْ كُنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ صَنِيعَكُمْ مَعَهُ لَكُنْتُمْ وَجَدْتُمْ فِيهِ أَخًا يَتَكَاتَفُ مَعَكُمْ وَيُعَاوَنُكُمْ، وَلَكِنَّكُمْ مَعَ الْأَسْفِ أَسَأْتُمْ إِلَيْهِ فَعَمَدَ إِلَى الْإِضْرَارِ بِكُمْ تَخْلُصًا مِنْ إِسَاءَتِكُمْ. وَإِنَّهُ لَيُدْهَشُنِي أَنْ تَكُونَ فَلَاحًا وَتُنْحِي بِاللَّائِمَةِ عَلَى إِخْوَانِكَ الْفَلَاحِينَ.

نوع متن	جهان‌های زیر شمول اشاره‌ای	جهان‌های زیر شمول نگرشی	جهان‌های زیر شمول معرفتی
روای عادی : توصیف عادت و رفتار. گفتمان: نتیجه	تغییر زمانی از گذشته به حال. نقل قول مستقیم	لا یذعن...: جهان هدف که به دستور دادن به کشاورزان پرداخته	لو أحسنتم.... به اگر و فرض پرداخته .

در این بند یکی دیگر از شخصیت‌های داستان که دانشجوی روستایی است و نماینده نوعی دیگر از تفکر لاغر و ضعیف در جامعه و نماینده نسل نو و آینده است با کارگفت گفتمان و نتیجه نمایش داده است.

این دانشجو با تیز بینی، خوش فکری، مثبت اندیشی و شجاعت در مقابل نسل گذشته و ارتجاع طلب کدخدا و شرکسی و دیگران لب به سخن باز کرده و به نماینده اصحاب قدرت که کدخدا است با جهان معرفتی فرض و احتمال می گوید: شما با کشاورزان با زبان زور صحبت کردید و اگر با آنها با زبان خوش صحبت می کردید همراه و همدل شما بودند و برای همین است آنها برای رهایی از برخورد توهین آمیز شما سعی کردند که به شما آسیب بزنند. راوی از طریق رفتار و گفتار، شخصیت‌ها را به خواننده معرفی می کند. جهان باور دانشجو با جهان واقعی فاصله دارد و باعث کشمکش شده و عامل ایجاد پیرنگ‌های مختلف

همراه با موضوع اصلی یعنی تعلیم و تربیت کشاورزان شده است.

- وعادَ الأستاذُ إلى خُمُولِهِ وإِطْباقِ أَجْفَانِهِ مُسْتَسْلِمًا لِلذُّهُولِ، فَضَحَكَ التَّلْمِيذُ وَهُوَ يَقُولُ: حَرَامٌ عَلَيْكَ يَا أَسْتَاذُ، إِنَّ بَيْنَ الْغَنِيِّ وَالْفَقِيرِ مَنْ هُوَ عَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ كَمَا أَنَّ بَيْنَهُمْ مَنْ هُوَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ فَأَفَاقَ الْأَسْتَاذُ مِنْ غَفْلَتِهِ وَقَالَ: وَاحْسِرَتَاهُ إِنَّكُمْ مِنْ يَوْمٍ مَا تَعَلَّمْتُمُ الرُّطَنَ فَسَدَّتْ عَلَيْكُمْ أَخْلَاقُكُمْ وَنَسِيتُمْ أَوَامِرَ دِينِكُمْ وَمَنْكُمْ مَنْ تَبَجَّحَ وَاسْتَكْبَرَ وَأَنْكَرَ وَجُودَ الْخَالِقِ.

نوع متن	جهان‌های زیر شمول اشاره‌ای	جهان‌های زیر شمول نگرشی	جهان‌های زیر شمول معرفتی
توصیفی: شخص و صحنه گفتمانی و موضوع گستر	تغییر زمانی از گذشته به حال. نقل قول مستقیم.	دانشجو با بیان جهان باور از باورهای خود می‌گوید و پیرمرد روحانی از جهان آرزو صحبت می‌کند	واحسرتاه: دریغ و افسوس. جهان فرضی معرفت شناختی استعاره: «فکر شیء است». همچنین استعاره: « خواب ناتوانی جسمی است»

در این بند دانشجو با نوعی گفتمان موضوع گستر با بیان افعال گذشته و روی آوردن به افعال حال و آینده این فرض را به پیرمرد روحانی و دیگران گوشزد می‌کند که از شما بعید است (حرام عليك) شمایي که مسئولیت نباید با تصور و تفکر بردگانی صحبت کنید و با حالت عاطفی (نگرشی) توجه آنها را به انواع انسانها جلب می‌کند و پیرمرد روحانی با برشمردن معایب آموزش و تعلیم می‌گوید که این آموزش است که باعث می‌شود که این دانش آموزان حرف‌های بیهوده یاد بگیرند و از اوامر خداوند سرباز بزنند وی با بیان اینکه تفکر (آموزش) شیء و پدیده‌ای معیوب است می‌خواهد دیگران از این امر اجتناب کنند و دنبال آن نروند، همچنین استعاره دیگری با نگاشت²⁹ «خواب ناتوانی جسمی است» اشاره به خواب آلودگی و در خواب بودن پیرمرد دارد که باعث ناتوانی جسمی و فکری او شده است. این شخصیت نماینده مردم عامی جامعه است که با خوابیدن و عدم پیگیری امور خود باعث ایجاد استبداد و ظلم بر خود شده‌اند.

راوی در این داستان کوتاه در جهان زیر شمول اشاره‌ای با وارد کردن نقل قول مستقیم، مخاطب را وارد جهان زیر شمول می‌کند و پتانسیل اطلاعاتی راجع به شخصیت‌ها در اختیار وی قرار می‌دهد که در این امکان سلب می‌شود.

با وجود اینکه زاویه دید این داستان اول شخص است ولی راوی با آوردن نقل قول‌های مستقیم در میان داستان، جهان متن جدیدی را به همراه تغییر در زمان، مکان و شخصیت‌های داستان پدید می‌آورد و جهان‌های زیر شمول را در بافتار جهان مورد نظر بدون ایجاد گسست در جهان متن به وجود آورده است. این فرآیند، جهان زیر شمول درونی شده‌ای را شکل می‌دهد که با پایان یافتن آن، توجه خواننده بار دیگر به جهان

متن اصلی معطوف می‌شود و اعتقادات و دیدگاه‌های بیان شده به وسیله مشارکان جهان متن به جهان زیر شمول متصل می‌شود و می‌انجامد.

این حرکت بینا جهانی و ایجاد تغییر در جهان پایه به واسطه استفاده از نقل قول مستقیم در داستان و در نتیجه تغییر زاویه دید در این داستان کوتاه به منظور گسترش پیرنگ داستانی و پویایی روایت‌ها باعث به وجود آمدن این جهان زیر شمول اشاره‌ای و شکل‌گیری اندیشه متن شده است. شکست در زمان و تغییر مرزها در این داستان محدود به زمان گذشته نیست و گاهی مرزهای زمانی با استفاده از جلو رفت به ادامه روایت در زمان حال و آینده شده؛ این امر باعث درونه‌گیری جهان‌های زیر شمول در جهان متن اصلی شده است. «هنگامی که یکی از شرکت کنندگان گفتمان به ساخت جهان متنی انتزاعی از لحاظ زمانی مشغول می‌شود که با پارامترهای زمانی و مکانی جهان گفتمان هماهنگی ندارد، دیگر شرکت کنندگان نیاز به مفهوم سازی ساختار جدید اشاره‌ای ندارند که در آن از زمان و مکان صفر، اینجا و همین‌الآن دور شوند. در روان شناسی شناختی به این فرایند، فرافکنی می‌گویند. خوانندگان و شنوندگان اغلب از غوطه‌ور شدن خود در جهان متن خاص گزارش می‌دهند؛ پدیده‌ای که در گفتمان به وفور یافت می‌شود» (Gavins, 2007:130).

همه جهان‌های زیر شمول که در بالا به صورت جدول آمده و خلاصه بیان شد، دارای محتویاتی هستند که برای مشارکان در دسترس هستند و البته برخی از آنها صرفاً برای برخی مشارکان در دسترس هستند که به این جهان‌ها، «مشارک دسترس³⁰» می‌گویند. همه مکالمه‌های رد بدل شده بین مشارکان این داستان و نوشته‌های غیر داستانی و بین سطور، «مشارک دسترس» هستند. در مقابل محتویاتی در جهان‌های متن وجود دارند که برای مشارکان قابل دسترس نیستند و بدان جهان متن «ایفاگر- دسترس³¹» می‌گویند مانند آنچه دانشجو می‌گوید و می‌بیند و آنچه دیگر شخصیت‌ها واپس‌گرای متن می‌گویند (استاکول، ۱۴۰۲: ۲۵۲؛ Stockwell, 2002: 166).

در این داستان کوتاه بسامد جهان‌های زیر شمول نگرشی با جهان‌های باور و آرزو درونه‌گیری شده است؛ در این روایت‌ها، تمایل شخصیت‌ها برای انجام هدفی در طول روایت بود؛ فراوانی این گزاره‌ها حاکی از کنترل نویسنده بر شخصیت‌ها و نیز دخالت وی در فرایند روایت‌گری است.

محمد تیمور دغدغه‌اش، جامعه عربی و مصری است؛ و کلید پیشرفت و توسعه جامعه را در گرو آموزش و فرهنگ سازی می‌داند، بنابراین راه این کار را در چارچوب گفتگو طبقات مختلف جامعه با هم می‌داند و برای همین جهان معرفتی این داستان بیشتر با امکان و احتمال انگيخته و درونه‌گیری شده است تا احتمال تحقق آن در آینده نزدیک مقدور باشد.

نتیجه‌گیری

نظریه جهان‌های متن، یکی از ابزارهای زبان‌شناسی شناختی است که قابلیت بررسی دقیق اجزا و ساختار متن و گفتمان را برای خواننده فراهم می‌کند و ابزاری مناسب برای تحلیل نوین ادبی است.

در پاسخ به پرسش‌های مطرح شده می‌توان چنین استدلال کرد که سه لایه «جهان گفتمان»، «جهان متن» و «جهان‌های زیر شمول» که در ساخت روایت این داستان کوتاه، نقش دارند در چارچوب نظریه جهان‌های متن شناسایی می‌شوند و تفسیر آنها در درک جهان‌های متن مختلف در داستان کار آمد است.

در تشخیص لایه جهان گفتمان ملاحظه شد که براساس باروها، تعاملات و احساسات شخصیت‌های (مشارکان) داستان یعنی راوی، شیخ معمم، دانشجو، افندی (کارمند)، پیرمرد شرکسی و کدخدای قلیوبیه است. ارتباط بین مخاطب و نویسنده به عنوان بخشی از گفتمان در این زمینه، در زمان گذشته اتفاق می‌افتد. این دو در یک زمان و مکان واحد حضور ندارند و روش ارتباط نیز به صورت گفتگوی چهره به چهره یا رودررو نیست؛ و روایت بدون کانون‌شدگی صورت می‌پذیرد، چراکه راوی از شخصیت‌ها بیشتر می‌داند و دانای کل است.

لایه دوم یعنی جهان متن در این داستان کوتاه که عناصر جهان ساز و گزاره‌های نقش گستر را در خود جای داده عناصر جهان ساز در شخصیت‌ها متجلی شده و گزاره‌های نقش گستر بیشتر در خدمت ساخت و گسترش پیرنگ هستند و نوع متن آن‌ها بیشتر روایی و نوع اسناد در آن از نوع کنشی است. در مواردی هم به توصیف شخصیت‌ها و توصیف شخص و صحنه می‌پردازد که به همسو شدن این عناصر در خلال جهان‌های متنی شخصیت‌های مختلف داستان شده و استفاده زیاد از متون روایی و کنشی باعث پویایی در روایت شده است. بسامد متون به ترتیب جدولی که در متن آمده: نوع متن: روایی و نوع اسناد: کنشی و کارکرد: پیرنگ گستر و کارگفت: گزارش است.

در لایه آخر که به جهان‌های زیر شمول پرداخته؛ جهان‌های اشاره‌ای بیشتر نقل قول مستقیم است که جهان متن جدیدی را به همراه تغییر در زمان، مکان و شخصیت‌های داستان به وجود آورده و جهان‌های زیر شمول را در بافتار جهان مورد نظر بدون ایجاد گسست در جهان متن پدید آورده است. در این داستان کوتاه بسامد جهان‌های زیر شمول نگرشی با جهان‌های باور و آرزو درونه‌گیری شده است بیشتر است؛ در این روایت‌ها، تمایل شخصیت‌ها برای انجام هدفی در طول روایت بود؛ فراوانی این گزاره‌ها حاکی از کنترل نویسنده بر شخصیت‌ها و نیز دخالت وی در فرایند روایت‌گری است. سرانجام جهان زیر شمول معرفتی بیشتر با امکان و احتمال انگیزه و درونه‌گیری شده است.

پی‌نوشت‌ها

- 1- Mental representation.
- 2- Robert Beaugrand & Wolfgang Dressler.
- 3- Teun Van Dijk.
- 4- Cognitive poetic: an introduction
- 5- Joanna Gavins.
- 6- Text World Theory: An Introduction.
- 7- Text Worlds Theory.
- 8- Paul werth.
- 9- Text Worlds: Representing Conceptual space in Discourse.
- 10- Peter Stockwell.
- 11- Antonio Barcelona.
- 12- Cognitive poetics.
- 13- Participant.
- 14- Text-divineness.
- 15- World building elements (propositions).
- 16- Function - advancing prepositions
- 17- Sub Worlds
- 18- Deictic Sub World.
- 19- Attitudinal Sub World.
- 20- Want worlds.
- 21- Believe worlds.
- 22- Intend worlds.
- 23- Epistemic Sub World.
- 24- Para text.

۲۵- لقبی برای آقا در مصر است و کلمه‌ای ترکی است

۲۶- یکی از اقوام سرزمین قفقاز هستند که در جنگ با روسیه مغلوب شدند و عده‌ای از آنها به سرزمینهای عثمانی مهاجرت کردند و در ترکیه و مصر سکنی گزیدند برخی از پادشاهان چرکسی مدتها در مصر حکومت داشتند.

- 27- Embadded text world
- 28-Schemas
- 29- Mapping
- 30- participant- accessible
- 31- enactor- accessible

منابع

- استاکول، پیتر، (۱۴۰۰)، *بوطیقای شناختی*، مترجم: محمدرضا گلشنی، ج ۳، تهران: انتشارات علمی.
- (۱۴۰۲)، *درآمدی بر شعرشناسی شناختی*، مترجم: لیلا صادقی، ج ۲ تهران: انتشارات مروارید.
- افراشی، آریتا. (۱۳۹۵)، «تحلیل داستان در نظریه جهان‌های متن: مطالعه موردی وداع اثر جلال آل احمد»، *زبان و زبان شناسی*، دوره ۹، شماره ۱، ۳۸-۱۷.
- حیدری، بهمن و دیگران، (۱۴۰۱)، «رویکرد شناخت گرایي به مکان در لایه جهان متن کرسی اثر شیرکو بیگس: تحلیلی بر پایه انگاره جهان‌های متن»، *زبان شناسی و گویش‌های خراسان*، دوره ۲۹، شماره ۴، ۷۸-۱۰۰.
- [DOI: 10.22067/JLKD.2022.77708.1111](https://doi.org/10.22067/JLKD.2022.77708.1111)
- صادقی اصفهانی، لیلا، (۱۳۸۹)، «بررسی عناصر جهان متن براساس رویکرد بوطیقای شناختی در یوزپلنگانی که با من دویده‌اند اثر بیژن نجدی»، *نقد ادبی*، دوره سوم، شماره ۱۰، ۱۴۳-۱۷۴.
- طلائى، زینب و حبیب الله عباسی، (۱۴۰۲)، «بررسی ساخت روایی تاریخ جهانگشای جوینی با کاربست نظریه جهان متن»، *متن پژوهی ادبی*، دوره ۲۷، شماره ۹۸، ۳۴-۹.
- [DOI: 10.22054/LTR.2021.57454.3249](https://doi.org/10.22054/LTR.2021.57454.3249)
- عبدی، صلاح الدین، (۱۳۹۵)، *فنون النشر العربي الحديث؛ تاریخا ونشأة*، همدان: چنار.
- (۱۴۰۴)، *تطبيق نظرية عوالم النص في قصة قصيرة (قصة "تلح آخر الليل" لـزكريا تامر نموذجاً)*، *بحوث في اللغة العربية*، دوره ۱۷، شماره ۳۲، ۳۸-۱۷.
- [Doi: 10.22108/RALL.2024.141374.1520](https://doi.org/10.22108/RALL.2024.141374.1520)
- کامبل، الأب روبرت، (۱۹۹۶)، *أعلام الأدب العربي المعاصر؛ سير وسير ذاتية*، ط ۶، القاهرة: الشركة المتحدة للتوزيع.
- گلفام، ارسلان و همکاران، (۱۳۹۳)، «کاربرد «نظریه جهان متن» در شناسایی عناصر سازنده متن روایی داستان شازده احتجاب؛ بر مبنای رویکرد شعرشناسی شناختی»، *جستارهای زبانی*، دوره ۵، شماره ۵، ۱۸۳-۲۰۶.
- الورقي، السعيد. (۱۹۷۹)، *إتجاهات القصة المصرية، في الأدب العربي المعاصر في مصر*، ط ۱، الاسكندرية: الهيئة العامة للكتاب.
- Gavins, Joanna and Gerard Steen. (2003). *Cognitive Poetics in Practice*. London: Routledge.
- Gavins, Joanna. (2007). *Text World Theory: An Introduction*. Edinburgh University Press.
- Stockwell, Peter. (2002). *Cognitive Poetics: An Introduction*. New York: Routledge.
- Werth, Paul. (1999). *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse*. London: Longman.
- Giovanelli, Marcello. (2013). *Text world theory and Keats' poetry: The cognitive poetics of desire, dreams and nightmares*. London: Bloomsbury academic.

تطبيق نظرية العوالم النصية في تحليل القصة القصيرة «في القطار» لمحمد

تیمور

صلاح الدين عبدی^۱

صدیقه زودرنج^۲

الملخص

"نظرية عوالم النص" في مجال الدراسات المعرفية توفر إطاراً مناسباً لمثل هذا التحليل. تُعرف هذه النظرية كحدث لغوي يتضمن ما لا يقل عن مشاركين وأيضاً تمثيلاً يوفر السياق لدمج النص والسياق. تقدم هذه الفكرة إطاراً لتحليل القصة في ثلاثة عوالم مختلفة ومربطة ببعضها مع البعض. يتم في هذه النظرية تقديم ثلاثة عوالم: العالم الأول هو عالم الخطاب الذي يتعامل مع السياق الظرفي للنص؛ العالم الثاني هو عالم النص، والذي يتضمن عناصر بناء العالم ومقترحات توسيع الأدوار؛ والعالم الثالث تحت عنوان العوالم الفرعية يشمل العالم المرجعية والعالم الموقفي والعالم المعرفي. نوقش البحث، باستخدام أسلوب وصفي-تحليلي مع نهج معرفي ومنظور فيرث، بالإضافة إلى وجهة نظر ستوكول التكميلية تجاه نظرية عوالم النص، مبنياً دراسة هذه العوالم الثلاثة في القصة القصيرة "في القطار" لمحمد تیمور، وتنوّل في هذه القصة، عالم البشر المختلفين الذين يمثل كل منهم مجموعة من المجتمع. وتم توضيح وشرح هذه المستويات الثلاثة، وتم التوصل إلى أنّ المعتقدات والمشاعر لشخصيات القصة في مستوى عالم الخطاب، تلعب الدور الرئيسي، وفي مستوى عالم النص، تكون ترداد عبارات توسيع الأدوار هي أكثر، وفي المستوى الأخير الذي يتناول العوالم الفرعية؛ تشير العوالم الفرعية المرجعية هي تميل إلى اقتباس مباشر أكثر، وترداد العوالم الفرعية الموقفية تم تضمينها بعوالم المعتقدات والرغبات.

الكلمات الدلالية: اللسانيات المعرفية، الشعرية المعرفية، نظرية عوالم النص، محمد تیمور، القصة القصيرة.

^۱ استاذ اللغة العربية وآدابها، كلية العلوم الانسانية، همدان، ايران

^۲ الأستاذ المساعد للغة العربية وآدابها، كلية العلوم الانسانية، همدان، ايران